

Петренко Павло Степанович,
*к.е.н., доцент, почесний академік
Міжнародної кадрової академії Уманський
державний педагогічний університет імені
Павла Тичини, Інститут економіки та бізнес
освіти*

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Іноземні інвестиції можуть бути прямими, портфельними, коли здійснюється купівля акцій українських компаній, і кредитними (зараховуються по графі «інші іноземні інвестиції»). Нині найбільш значні саме «інші іноземні інвестиції». Потім за значимістю йдуть портфельні інвестиції і менше всього обсяг прямих інвестицій (близько 1.9 млрд. дол. в рік). В цілому ж за обсяг іноземних інвестицій з розрахунку на душу населення Україна в 5–10 разів поступається постсоціалістичним країнам Європи.

У складі усіх інвестицій в Україну іноземні займають менше 10% і не грають тієї ролі, яку б вони могли грати з позиції істотного впливу на наш соціально-економічний розвиток. Таке відставання за обсягом іноземних інвестицій пов'язане, передусім, з рейтингом України, який поки не досягнув до нижньої межі інвестиційного рейтингу. Відновлення економічного зростання в Україні одне з найважливі-

ших завдань сьогоднішньої виконавчої влади. Триває політична стабілізація, реалізуються важливі закони про працю, землю, судову систему, подальший розвиток законодавства по податках, прийняття нового Митного кодексу і тому подібне – усе це сприяє підвищенню рейтингу України.

Підвищення рейтингу означає скорочення ризику при вкладенні фінансових коштів. А від ступеня ризику залежить не лише залучення вкладень, але і ціна цих вкладень і передусім процентна ставка за кредит. Якщо наш уряд діятиме цілеспрямовано, задовольняючи вимоги рейтингових агентств, наслідуючи досвід Китаю, Тайваню, Південної Кореї, від яких залежить підвищення рейтингу, то сума іноземних інвестицій і, передусім прямих, виросте у декілька разів і може скласти з часом до 30% усіх інвестицій в народне господарство.

При цьому значущість іноземних інвестицій буде ще **істотношою**. Це пов'язано з тим, що у багатьох випадках вони грають роль каталізатора і сприяють мобілізації і внутрішніх інвестицій. Здійснення прямих іноземних інвестицій часто пов'язане з формуванням нової технології, націлене на виробництво нового продукту, і тим самим українські фірми залучаються до науково-технічних досягнень розвинених країн. Реалізація іноземних інвестицій здійснюється багато в чому руками українських інженерів і робочих при невеликому числі фахівців з-за кордону. Наші фахівці навчаються, залучаються до західної ділової культури, що позитивно позначиться в майбутньому на соціально-економічний розвиток країни.

Зрозуміло, умови, зафіксовані в контракті на довготривалі інвестиції, не повинні погіршуватися в ході реалізації проекту. На жаль, у нас це правило не діяло, і інвестора чекала невизначеність. Він уклав контракт, а пізніше вводилися нові умови залучення іноземної робочої сили, податок на незавершене будівництво, підвищувалися митні збори на окремі товари, вводилися податки на землю, а потім і на нерухомість і тому подібне. В результаті проект, який вважався високоприбутковим, виявлявся малоприбутковим, а то і просто збитковим.

У ще більшій мірі іноземців шокує поширена практика стягування хабарів для того, щоб отримати ті або інші дозволи для реєстрації

видів діяльності, отримання у разі потреби ліцензій, сертифікатів, мінімізації числа перевірок і тому подібне. В Україні на відміну від інших країн надто багато дозвільних функцій покладено на чиновників, і вони часто зловживають своїми повноваженнями. Іноземні бізнесмени абсолютно не виносять того адміністративного гніту на підприємця, який в Україні є типовим і виходить передусім від податкових, митних і правоохоронних органів.

Цьому зайвому адмініструванню сприяє недосконалість або просто відсутність достатньої законодавчої бази. На відміну від інших країн в Україні відносно мало законів прямої дії, і тому ділове життя регулюється в основному не законами, а відомчими нормативними актами. Число таких актів вимірюється тисячами, за ними важко устежити, вони суперечать один одному, і тим самим відкривається широке поле для зловживань при застосуванні цих актів з боку окремих державних органів і посадовців.

Звичайно, у ряді випадків можна оскаржити те або інше рішення в суді. Але суд в Україні сам багато в чому залишився залежним від органів влади і традиційно переважно дотримує її інтереси, а не приватного бізнесу. Судова реформа, що проводиться, покращує стан справ в цій сфері, але, напевно, повинно пройти ще багато часу, щоб суд по-справжньому став не корумпованим і незалежним.

Недостатня юридична грамотність наших парламентарів, багатьох юридичних служб, апарату уряду і відомств, які готують закон, призводить до того, що законодавчі акти, які приймаються законодавчою владою, не завжди ретельно відпрацьовані, в них багато пропусків, двозначностей, якими уміло користуються і владні структури, і агресивні підприємці, які намагаються присвоїти чужу власність. Зокрема, багато пропусків в Законі про банкрутство. Проблема полягає в тому, що існуюче регулювання процедур банкрутства дозволяє боржникові ухилятися від виконання своїх зобов'язань перед кредиторами, а процедури банкрутства залишаються непрозорі і занадто тривалі.

Проблема дослідження корпоративного управління нині є одним з найактуальніших напрямів сучасних економічних досліджень. Корпорації в Україні не справляються з роллю ключової ланки на-

шої економіки. Між іншим корпорація – це найважливіший інститут сучасної економіки. У промислово розвинених країнах він є невід’ємним атрибутом системи влади. Істотний прогрес необхідний в області акціонерного законодавства і корпоративної практики: перехід корпорацій на міжнародні стандарти обліку; впровадження прозорості в діяльності; систематичність звітності перед акціонерами, прийняття корпоративних кодексів і їх дотримання. Українські банки поки що не стали прозорими, переважна їх більшість фактично ще не вийшли на відкриті ринки.

Слід особливо відмітити, що ефективність інвестицій – і внутрішніх і зарубіжних – залежить від їх якості, від того, наскільки прогресивна технологія в них закладена. Хоча інноваційна активність – надзвичайно важливий фактор подолання відставання від країн-лідерів світової економіки, вступивши в період постіндустріального розвитку, принципове значення має характер цієї активності. *Сам по собі інноваційний ріст не є гарантією справжньої модернізації національної економіки*, яка передбачає не просто деяке приближення до лідерів, але і входження в їх ряди. Хаусман і Родрік виділяють особливий варіант інновацій – це квазіінновації, коли пошук направлений на виявлення можливостей виробництва у даній країні вже відомого і розповсюдженого на світових ринках товару з більш низькими витратами [1]. Організація такого виробництва достатньо часто потребує значних зусиль щодо пристосуванню іноземної технології до місцевих особливостей. Якщо квазіінноватор терпить невдачу, на нього повністю лягають всі збитки. Коли ж він успішний, то більше всього не може розраховувати на патентний захист і вимушений ділити свій винахід з іншими виробниками, які приходять в нову галузь. Як наслідок, фірмі-першопроходцю достається тільки частка ефекту від «відкриття» для національної економіки нових галузей, що послаблює стимули для квазіінновацій. Якщо використовувати квазіінновації, то ріст буде зводитися до руху по «колії» технологій вчорашнього дня [2].

Завдання уряду полягає у тому, щоб не впроваджувати завідомо збиткові проекти квазіінновацій. Необхідно відслідковувати здатність національної інноваційної системи ефективно формувати не

просто нові для країни галузі, а включатися в конкуренцію на створення і освоєння принципово нові виробництва і ринки збуту.

Проте, процес глобалізації світової економіки веде до того, що в конкуренцію на основі квазіінновацій виявляється втягнуті різні країни. Розділ праці у світовому інноваційному просторі лише частково відбувається спонтанно, в основному має регуляторну природу. Країни-лідери світового технологічного розвитку виступають диригентами цього поділу праці і прагнуть зберегти за собою таку роль. Для більшості з перехідною економікою успішні квазіінновації – позитивний результат, оскільки здійснюється підвищення загального технологічного рівня виробництва, зниження залежності від сировинного експорту та деякий розвиток сфери науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи (НДДКР). Як стверджує М. Портер, техніка і технології, які закупаються, як правило, на покоління відстають від кращих світових зразків. Лідери міжнародної конкуренції зазвичай не продають техніку останнього покоління [3]. Країна-переслідувач, маючи доступ до second-hand технології може сприяти в'ялості або припиненню власних проривних НДДКР, що призведе країну до технологічної інерції її подальшого розвитку. Така інерція стає бар'єром на шляху створення дійсно новітніх технологій, яку прагне запровадити споживач квазіінновацій, оскільки в квазінові технології вкладається величезна доля інвестиційного потенціалу країни.

Здатність національної індустрії успішно конкурувати у сфері квазіінновацій шляхом удосконалення іноземної техніки і технології є істотним чинником послаблення негативних наслідків технологічного утриманства.

Поглиблення інтеграції України у рамках ЄС надає нові можливості для активізації отримання іноземних інвестицій. Особливе значення має виявлення механізмів активізації взаємних прямих іноземних інвестицій. Як свідчать дослідження багатьох учених, у тому числі Іеті Е.Л., Штейна Е. і Даїде К. [4], Саліке Н. [5], Нарулі Р. И. і Белака К. [6] та ін., вплив інтеграційних процесів на напрями і обсяги потоків прямих іноземних інвестицій розподіляється нерівномірно між країнами-членами інтеграційного об'єднання. Це позна-

чається в довгостроковому періоді на відмінностях як економічного зростання, так і на підвищенні конкурентоспроможності країни.

На нашу думку, відсутність в Україні по-справжньому великих інвестиційних компаній (скажімо, з капіталом в сотні мільйонів доларів – нікчемна кількість), стримує розвиток інвестиційної інфраструктури. Їх розвиток є основним завданням формування загальної інвестиційної інфраструктури в Україні.

Окрім питання про обсяги інвестиційних ресурсів, найважливішою є проблема – якість інвестицій, їх спрямованість. Технологічний прогрес багато в чому визначається інноваційною спрямованістю інвестицій, коли вони використовуються не для нарощування потужностей по старих, існуючих технологіях, а для розвитку нових, удосконалених технологій. Найскладнішими в інноваційній перспективі є перші фази, пов'язані із зародженням нових технологій. Їх фінансування найризикованіше, і тому тут повинна бути висока роль держави і венчурних, тобто ризикових, фондів. У нас немає системи по інвестуванню інновацій і абсолютно не розвинені венчурні фонди. Усе це належить створити. Не розвинена у нас і інфраструктура для становлення інноваційних фірм, а також технологічних інкубаторів і технопарків, фактично відсутня підтримка держави, немає інноваційних пільг.

Можливо було б доцільно розробляти пропозиції про створення особливих інноваційних зон, науково-технологічні містечка з певними пільгами. Концепція розвитку таких зон має бути методологічно розроблена виконавчою владою і затверджена нормативно правовим документом.

Глобалізація світової економіки означає підсилення впливу на нашу країну з боку інших країн, незацікавлених у відході України від сировинної орієнтації економіки, в укріпленні її позицій в високотехнологічних галузях виробництва. Для подолання вхідних бар'єрів в новітні галузі необхідна буде велика концентрація ресурсів, висока координація учасників технологічного прориву. Ні те, ні друге не гарантується ринковими механізмами, оскільки є наявні дефекти («провали») у роботі цих механізмів. Подолання таких дефектів допомагає співробітництво держави, промисловців, бізнесу і

науково-технічних центрів, які спільно відпрацьовують пріоритети розвитку економіки, удосконалення її інституціональних умов. До найважливіших сфер співробітництва між ними відноситься інноваційна сфера. Це партнерство може стати особливо плідотворним в рамках стратегії випереджаючої комерціалізації наукових винаходів. Така стратегія є достатньо реалістична для України, якщо врахувати володіння нашою країною все ще значними НДДКР.

Проте, якщо економічна політика орієнтована, як в теперішній час на запозичення зарубіжних досягнень, то це не гарантує справжньої модернізації країни. Характер інноваційних орієнтирів багато в чому визначається економічними інститутами, що вже склалися. Для зміни таких орієнтирів необхідні суттєві зрушення в інституціональній сфері української економіки, а саме: деталізація інституціональних умов, котрі забезпечують зміцнення національної інноваційної системи; активізацію в нашій країні фундаментальних досліджень і прикладних розробок за рахунок не тільки державних, але й приватних ресурсів; ефективна взаємодія держави і бізнесу у сфері практичної реалізації цих розробок. І, звичайно, – актуальне направлення подальшого розвитку концептуальних основ модернізації української економіки.

Якщо виходити із більш амбітних цілей повернення країни в число провідних світових держав, необхідно принципово переосмислити роль держави у здоланні економічного відставання від країн-лідерів. Як слідє із викладеного, реалізація тільки таких цілей здатна забезпечити майбутнє України, нейтралізувати відцентрові загрози її розвитку.

Література:

1. Hausman Ricardo and Dani Rodrik . Ekonomik Development as Self-Discovery. John F. Kennedy School of Government, Harvard University Faculty Research Working Papers Series March 2002 RWPO2-023. P. 7.

2. Детальний аналіз такого роду пасток і умов їх подолання див. кн.: Дементьев В.Е. «Догоняющая постиндустриализация» и промышленная политика. Препринт № WP /2006/199. М.: ЦЭМИ РАН, 2006.

3. Портер М., Международная конкуренция. Конкурент.преимущества стран:Пер.с англ.. М. : Международные отношения , 1993 С. 590.

4. Regional Integration and the Location of FDI / E.L.Yeyati [et al.] // Looking Beyond Our Borders : Opportunities and Challenges of New Regionalism : annual meeting of the Board of Governors, Inter - American Investment Bank and Inter – American Investment Corporation. Fortaleza, Brazil, March 11, 2002. 38 p.

5. Salike, N. Effect of Regional Integration Agreement of Foreign Direct Investment – A Theoretical Perspective // MPRA Paper No. 31859 [Electronic resource]. 2011. Mode of access: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/31859/>. Date of access: 13.04.2013.

6. Narula, R. and Bellac, C. EU Enlargement and Consequences for FDI Assisted Industrial Development / *Transnational Corporations*. 2009. Vol.18. No 2. P. 69-89.